

QUI LA BALLARÀ, LA CLAVELLINERA?

Salvador Palomar i Montsant Fonts

«La Clavellinera» fou, sinó la primera, una de les primeres cançons populars que vàrem recollir la primavera de 1983 a Ulldemolins (Priorat) quan tot just començàvem la nostra recerca sobre cançoner tradicional. Més enllà de l'objectiu de la recerca, la melodia de la cançó de dansa ens va captivar totalment. L'estiu d'aquell any, quan amb altres companys de Carrutxa treballàvem pels pobles de les muntanyes de Prades i Montsant aplegant materials de cançoner, «La Clavellinera» formava ja part del nostre repertori de cants de lleure i havíem començat a divulgar-la. Tot seguit, la dansa es va reincorporar al patrimoni viu de la població. Ben aviat, a més de ser ballada en tallers d'estiu i trobades de músics, la tonada va esdevenir peça comuna dels grallers del Baix Camp i el Priorat. Mentrestant, una altra versió de la tonada, la de la Fatarella (Terra Alta) havia començat a ser coneguda de la mà dels grallers del Mas de la Solfa, s'estenia per la Ribera d'Ebre i es trobava amb la versió prioratina.

Avui, «La Clavellinera» és sobradament coneguda, ha estat enregistrada mitja dotzena de vegades, amb adaptacions i instrumentacions ben diverses, ha donat nom a discos i a una associació cultural, i l'ha dansat, en alguna adaptació més o menys semblant a les versions recollides, qualsevol ballador o balladora *folk* del país

En aquest article presentem, d'una forma resumida, algunes notes del nostre treball de recerca entorn d'aquesta dansa, amb especial referència a la versió d'Ulldemolins.

La dansa, viva encara en aquesta població i ben recordada en altres, és una mostra prou interessant de dansa tradicional de coreografia simple, amb una funció festiva, vinculada al cicle d'hivern i emprada com a instrument de comunicació i relació entre els joves. La seva evolució històrica ens informa, un cop més, del pas al món infantil del folklore dels adults.

Segons el *Diccionari de la Dansa*,¹ «La Clavellinera» és «un ball fet en rodona, en el centre de la qual es posa un jove o una noia que canta una cançó (dialogada o no, segons les versions), en la qual figura com a protagonista una donsenlla amomenada Clavellinera, Clavellineta o Enclavellineta, també segons les versions, circumstància de la qual deriva el nom del ball. Els balladors que fan la rodona, salten i puntegen uns punts molt simples», i anota una àrea de difusió força àmplia, des del Pallars fins al Priorat, passant per l'Urgell i altres comarques. Certament, la dansa hauria de ser ben coneguda, el mateix diccionari Alcover-Moll (*DCVB*) l'anota com a entrada, donant notícia de la dansa a Solsona i a Calaceit (Matarranya) on la comencen:

- La clavellineta, qui la donarà?
- La Senyora mestra, que té bona mà!

En el transcurs del treball de recerca desenvolupat per la nostra associació durant més de quinze anys, n'hem recollit diverses versions pels pobles del Baix Camp, el Priorat, la Ribera d'Ebre o la Terra Alta.

LA DANSA A ULLDEMOLINS

A Ulldemolins (Priorat), la dansa de «La Clavellinera» hauria estat relacionada bàsicament amb el cicle de Carnestoltes, tot i que també es ballava per Sant Joan pel fet de ser una dansa que es ballava al voltant d'una foguera.

Com apunta Violant i Simorra, «En el segle passat, des del dia de Sant Antoni fins a les Carnestoltes els veïns solien encendre fogueres amb brossa que portava la brivalla, als cantons i places, i les dones més que ningú les voltaven en rodona agafant-se de les mans, al compàs de la cantada de corrandes populars». Aquest costum, que Violant recull amb la denominació de danses del temps de Carnestoltes, va perdurar fins als primers anys del segle XX.

Hem pogut recollir nombrosos exemples de cançons de dansa que eren cantades mentre les dones feien ball rodó al voltant del foc, acabant amb un crit gutural a l'uníson. Aquest costum tenia una funció de relació entre nois i noies en què cadascú tenia un paper determinat: els fadrins eren els qui voltaven per les diferents fogueres, mentre les noies anaven prioritàriament a la foguera del seu carrer. Els textos de les cançons de dansa, com el d'altres composicions d'aquest tipus, correspon a actituds de galanteig, declaració amorosa, rebuig o burla. Més d'una vegada s'establia un diàleg entre les persones que cantaven on la capacitat d'improvisació i enginy eren importants per tal de sortir-ne ben parat.

67

En aquest context, la dansa de «La Clavellinera» venia a ser un ball que s'alternava o acabava les ballades d'aquestes danses cantades. Aquesta és una dansa, ben simple, que pel fet que la noia del mig pot triar parella entra plenament dins la dinàmica de relació entre fadrins que apuntàvem.

Sixt Vila, citat per Violant,² recull fidelment la descripció de la dansa tal com es deuria ballar al tombant d'aquest segle que acabem:

Al mig de la plaça, homes i dones, agafats per les mans, formen una llarga anella de sardana. Una d'elles se col·loca al mig. Vol ésser aquesta la Clavellinera.

Canten a cor els del rotllo:

«Qui la ballarà, la clavellinera,
qui la ballarà, un pom d'or n'haurà?»

Contesta amb la mateixa tonada:

«Jo la ballaré, la clavellinera
jo la ballaré, i un pom d'or n'hauré!»

Tornen els del rotllo:

«Doneu-me-li un bon galant,
a la melindroina
doneu-me-li un bon galant,
que desitja aimant.»

Contesta de la clavellinera

«Jo'n vull un aimant, hermós
i arrogant
que a mi me lo dan, que a mi
me lo ensenyen.»

Tria un home de la roda, que figura ésser-ne l'aimador. S'agafen enlairant els braços com en un pas de minuet.

Allavors diuen a l'enamorada:

«Ja té aimador, la clavellinera
aviat vindrà l'amor d'aquesta donzella.»

Els dos aimants s'agafen amb els del rotllo. Aquests van donant voltes, entorn d'ells, voltes que van disminuint-se com l'espiral d'una clova de caragol. Entre el guirigall i la gatzara, que cal suposar, la rodona es fà i es desfà, s'allarga o s'aprima, segons el gust d'ells.

Hi entren en la mateixa xics i

xiquets, joves i vells, solters i casats, en confusió i desordre. Dura, a voltes, la corrandà, tota la tarda, canviant, però la clavellinera. Costum propi de dies assenyalats, especialment per les esbojarrades diades de Carnestoltes.

Quan iniciem el nostre treball de camp a Ulldemolins, el 1983, només les persones més grans associen «La Clavellinera» a una dansa de fadrins, pròpia del temps de Carnestoltes, ballada entorn de les fogueres.

Per a la gent de menys de vuitanta anys, aquest costum només els és conegut per haver-ho sentit explicar, i per als més joves els és completament desconegut. «La Clavellinera», però, és coneguda per molta gent com a dansa de xiquetes. Aquest pas d'elements del folklore al món infantil és força freqüent i són nombrosos els exemples de pràctiques i romanços del món adult que acaben, més o menys descontextualitzats, com a

Qui la'n ba-lla-rà la cla-ve-lli-ne-ra; qui la'n ba-lla-rà i un
punt d'or l'hau-rà. Do-neu-li bon mi-quel que a mi me lo
da que a mi me lo en-se-ñe, per qui vin-drà de-mà l'a-
mor d'a-ques-ta don-ze-lla; peu pe-ti-tó, peu de sar-
bó, peu de tor-tu-ga mas-sa pe-lu-da prou ha brin-cat, prou
ha sal-tat i u-na gi-ra-de-ta per ca-da cos-tat.

Tonada de la dansa de «La Clavellinera» d'Ulldemolins.

Recull musical: Salvador Palomar, Salvador Rebés, Assumpció Rehues, Isabel Ruiz

jocs o cançons d'infants.

Com a dansa infantil, «La Clavellinera» és coneguda per una part molt important de la població d'Ulldemolins, excepció feta dels més joves, que ja no l'han tingut dins del seu repertori de jocs d'infants.

La versió que recollim als anys vuitanta presenta algunes diferències amb la referida per Sixt Vila. Diu així :

Cor:

*Qui la'n ballarà, la Clavellinera
qui la'n ballarà, un pom d'or n'haurà.*

Clavellinera:

*Jo la'n ballaré, la Clavellinera
jo la'n ballaré, i un pom d'or n'hauré!*

Cor:

*Doneu-li sopar, la marmalindronya
doneu-li sopar, sopar la redona.*

Clavellinera:

*Jo no vull sopar, la marmalindronya
jo no vull sopar, sopar la redona.*

Cor:

*Doneu-li bon Miquel,
que a mi me lo das, que a mi me lo
ensenyes.
Aquí, demà, vindrà, l'amor,
d'aquesta donzella.*

Tots:

*Peu petitó, peu de saldó
peu de tortuga, massa menuda
prou ha brincat, prou ha saltat,
una giradeta per cada costat !*

La dansa és àmpliament coneguda al poble, amb algunes variants pel que fa a la lletra. Per

exemple, la més habitual, dir «més melindrosa» o «marmamindronya».

Pel que fa a la coreografia recollida en aquell moment, és ben simple. Les balladores del cor fan un ball rodó mentre la que fa de clavellinera dansa, tot saltant en sentit contrari al mig, amb els braços a la cintura. La noia del mig tria parella mentre es canta la part de «Doneu-li bon Miquel...». La darrera part la ballen la noia i la seva parella, agafats pels braços i puntejant la melodia. Les altres piquen de mans. La dansa es pot continuar canviant la que fa de Clavellinera o quedant-se les dues al mig.

LA DANSA EN ALTRES POBLACIONS DEL PRIORAT

A més d'Ulldemolins, sembla que aquesta dansa havia estat comuna a diverses poblacions del Priorat. A Capçanes, segons el *Diccionari de la Dansa*, l'anomenaven «la Clavellina». El ball es desenvolupava com en altres indrets fins al moment de preguntar al personatge central qui volia casar-se, anomenant a cada estrofa algun dels joves o noies que formaven la rodona fins que aquest escollia parella.

Joan Amades³ la presenta com una dansa pròpia del període de Carnestoltes, indicant que servia a les fadrines per escollir parella per

a totes les ballades i gresques de la tarda i, de vegades, per a tots els dies de Carnestoltes. Dóna una versió recollida a la vila prioratina de Porrera:

Cor:

*Qui la ballarà
la Clavellinera,
qui la ballarà
un pom d'or n'haurà.*

Clavellinera:

*Jo la ballaré,
la més melindrosa,
jo la ballaré,
i un pom d'or n'hauré.*

Cor:

*Doneu-li un bon galant
a la Clavellinera,
doneu-li un bon galant
que desitja aimant.*

Clavellinera:

*Jo vull un galant
hermós i arrogant;
que a mi me lo dan,
que a mi me lo ensenyen.*

Cor:

*Ja té un aimant
la Clavellinera,
ja te un aimant,
ben guapo i galant.*

Sobre aquesta dansa, Amades explica:

Una donzella es situa al mig de la plaça i fa de protagonista del ball, és a dir, fa el paper de Clavellinera, i entaula un diàleg amb la fadrinella en el qual canta sola, mentre

Qui la ba - lla - rà la cla - ve - lli - ne - ra, qui la ba - lla - rà un
Jo la ba - lla - ré la més me - lin - dro - sa, jo la ba - lla - ré i un

pom d'or n'hau - rà.
pom d'or n'hau - ré.

Ball de «La Clavellinera», segons Joan Amades.

Joan AMADES. *Costumari Català. El curs de l'any*. Volum II. Ed. Salvat - Edicions 62. Barcelona, 1982.

que els joves ho fan a cor [...] En aquest moment del ball, [després de: «...que a mi me lo ensenyen»], un dels fadrins de la rodona que formen el cor s'avança i presenta el seu braç a la noia que fa el paper de Clavellinera, i queden ja aparellats per a seguir junts totes les ballades i gresques d'aquella tarda i a voltes fins tots els dies de Carnestoltes. En ésser escollida la Clavellinera i un cop ha trobat amador, el cor afegeix:

Ja té un aimant ...

Un cop obtingut el galant per part de la Clavellinera, es forma una llarga rua en la qual tots els ballaires s'agafen per les mans, sovint de manera heterògenia i sense formar parelles, i comencen un seguit de rues i sepenteigs, cargolant-se i descargolant-se capriciosament; porta el cap de la rua la Clavellinera, que giravoltar tothom com vol.⁴

A la veïna població del Molar (Priorat) hem trobat «La Clavellinera» com a dansa infantil, integrada en una versió que encadena diverses cançons infantils, fet prou freqüent en el folklore, tant en cançons de dansa com de joc o de capta. Es balla com una jota i la lletra fa així:

Ella en punteja, en punteja,
ella en punteja amb peu blanc,
porta faldilles de seda
i davantal d'Orleans.

Pim, pom, pim, pom,
sevilla de plata,
pim, pom, pim, pom,
sevilla de plom.

Qui la ballarà, la Clavellinera
qui la ballarà, un pom d'or
n'haurà?
Balli-la vostè, senyora [...]
balli-la vostè, perquè en sap més bé.

Mireu com salta,
mireu com balla,
la flor de tortuga,
mireu com belluga.
Prou ha saltat,
que se, n torni al seu costat!⁵

I a Bellmunt del Priorat:

Qui la ballarà la Clavellinera,
qui la ballarà, un pom de llorera.
Jo la ballaré, la Clavellinera,
jo la ballaré, un pom de llorer.
Doneu-li marit, la més melindrosa,
doneu-li marit, marit de segona.
De marit, no en vol,
la més melindrosa,
de marit, no en vol,
marit de segona.

Aquest estiu n'hem aplegat encara una altra versió prioratina, força semblant a la d'Ulldemolins, a Albarca. S'havia fet servir com a cançó de joc. I en coneixem d'altres, també com a dansa infantil, d'Arbolí, població del Baix Camp al límit amb el Priorat. O a la Ribera d'Ebre, de Móra d'Ebre i de Garcia.

«LA CLAVELLINERA» DE LA FATARELLA

En aquesta població de la Terra Alta, «La Clavellinera» havia estat una dansa ballada pels joves, especialment en l'aplec que té lloc a

l'ermita de Sant Francesc el primer dissabte després de Pasqua. Aquell dia bona part de la població es desplaça, a peu, per camins de muntanya, o amb vehicle fins a l'ermita. En aquest indret es balla la jota tradicional i, fins fa pocs anys, s'havien ballat altres danses.

La lletra amb la que es canta en aquesta població diu així:

—Qui la ballarà, la Clavellinera,
qui la ballarà, i un pom de llorera?

Jo la ballaré, la Clavellinera,
jo la ballaré, i un pom de llorera.
—Doneu-li sopar,
a la més melindrona,
doneu-li sopar, sopar a la redona.

De sopar, no en vol,
la més melindrona,
de sopar, no en vol, sopar la redona

—Doneu-li marit,
a la més melindrona,
doneu-li marit, marit la redona.

Marit, sí que en vol,
la més melindrona,
marit, sí que en vol, marit
la redona.

I acabaven dient:

serà ací, serà allà
triarem la que voldrà!

La dansa es balla formant un rotlle i triant una Clavellinera. El cor pregunta qui la ballarà i la Clavellinera tria parella i balla al mig, tot responent la cançó i ballant la jota. Quan s'acaba la dansa, una altra Clavellinera es posa al mig. Probablement, aquesta versió que ens ha arribat fins a

Qui la ba - lla - rà la cla - ve - lli - ne - ra, qui la ba - lla -
rà i un pom de llo - re - ra... Jo...

Tonada de la dansa de «La Clavellinera». La Fatarella.

JOAN AMARÉS COSTA/RIC/CEPEL

Aquestes valoracions de Josep Bargalló, com a folklorista i responsable de la fixació de la coreografia, ens situen en la nova dinàmica de la dansa: el pas d'un ball espontani, d'unes diades concretes, a una dansa interpretada per l'esbart local.

«La Clavellinera» es tornà a ballar a Ulldemolins doncs, amb acompanyament musical dels Grallers de Reus, i a partir d'aquest moment ha estat interpretada en diverses ocasions per l'esbart ulldemolinenc, que la inclou en el seu repertori habitual. Es balla, per exemple, amb motiu de la festa del Roser, el primer diumenge d'octubre, juntament amb el tradicional ball de majorales, al davant de l'església. La dansa esdevé així un element cultural, identificador d'una comunitat, d'una població.

Paral·lelament es produeix la difusió d'aquesta dansa com a ball infantil en el marc de tallers i activitats organitzats per Carrutxa. La lletra i la tonada es publica en un dossier de recursos per a escoles sobre les festes hivernals.⁸ A partir d'aquest dossier serà inclosa també en la publicació *1er Recull del Folklore*, editat pel col·lectiu de mestres del «Projecte educatiu Montserrat de Prades».⁹

El 1988 es publica en el *Cançoner Tradicional del Baix Camp i el Montsant*,¹⁰ elaborat a partir de la recerca esmentada anteriorment. La seva difusió en l'àmbit dels músics de carrer és immediata i ben aviat s'adapta com a tonada d'acompanyament de gegants. Mentrestant, a la Fatarella, a banda de ser ballada en la diada de Sant Francesc —cada cop menys—, «La Clavellinera» es va incorporar al repertori del grup Mas de la Solfa, colla de grallers i grup d'animació de l'associació de joves de la Fatarella. La seva versió es popularitza entre els grallers de la zona fins a trobar-se amb la coneguda al Baix Camp i el Priorat.

Aquesta és una peça que ha conegut diversos enregistraments, cantades o instrumentals, amb adaptacions i formacions diverses. El 1995 els cambrilencs Traüt de Tarí

l'actualitat és una forma simplificada —pel que fa als moviments— de la dansa, tal com hem vist que ha succeït en altres poblacions.

Pel que fa al punteig, correspon al ball de la jota tradicional d'aquesta població.

«La Clavellinera» es ballava, i s'ha anat ballant, la diada de Sant Francisco. Amb tot, cal constatar que cada cop es balla menys.

DELS RECULLS ETNOGRÀFICS ALS BALLS FOLK

El setembre de 1985, en el marc de les festes del III Centenari del vot del poble a la Mare de Déu del Loreto, l'Esbart Montsant d'Ulldemolins recupera la dansa, tot ballant-la a la plaça de l'església en el transcurs de la processó.

Aquesta restauració és fruit de la col·laboració de l'esmentat esbart, dirigit per Lourdes Masip, amb el folklorista reusenc Josep Bargalló i Badia, que a partir dels treballs de Violant i Simorra i altres,

i de la lletra i música recollida per nosaltres a la campanya de recerca del 1983, elabora la coreografia.⁶

Aquesta recuperació, a peu de plaça, no deixa de ser un fet excepcional ja que la dansa no hauria estat altra cosa que un divertiment de joves, sense cap mena d'espectacularitat. El mateix Josep Bargalló comenta:

Al fer la reconstrucció m'he trobat amb una sèrie de dubtes. Cal tenir en compte que és per ballar-la de cara al públic i no com un divertiment com era tradicional ballar-la, per tant sense romiar cap figura ni cap punt s'ha de reconstruir d'una manera harmònica i coordinada, però sense que es perdi per res la seva estructura tradicional. Per tant tindria que cantar-se la lletra, que es la part bàsica de la dansa, encara que només fes en començar i després podria fer-se amb música d'instruments tradicionals com gralla, cornamusa o sac de gemecs, flabiol i tambor, etc, o bé amb una instrumentació adequada per a cobla.⁷

en fan una versió que incorpora les melodies d'Ulldemolins i la Fatarella.

«La Clavellinera» dona també nom a un associació cultural, amb seu a Falset, dedicada a l'estudi i la divulgació de la cultura popular —especialment pel que fa a la música i la dansa— del Priorat.

En conclusió, ens troben davant d'una dansa àmpliament difosa, si més no per terres del Principat. Una dansa que, en el territori estudiat, havia estat ballada per gent jove, dins d'una dinàmica de relació entre fadrins i fadrines, en temps de Carnestoltes o en altres moments de l'any. Perduda aquesta funció, la dansa va restar, en alguns indrets, dins el folklore infantil. La reutilització, i reelaboració, de la tonada amb funcions molt diverses, que van des del document etnogràfic fins a l'animació infantil, del ball *folk* al *rock*, ens mostra la significació actual d'aquesta dansa, que ha esdevingut certament una peça quasi emblemàtica en el repertori dels grups d'aquestes comarques. Un fenomen, sens dubte, que mereixeria un estudi més extens, tant des de l'òptica de les versions aplegades de la tradició oral com de les reinterpretacions que, avui, podríem recollir dels grups que la interpreten. La proposta, en tot cas, està plantejada.

L'últim enregistrament de la dansa, que coneguem, és la del grup de *rock* prioratí LLUNÀTICS en el disc que porta per títol *Qui la ballarà!* La peça obre un disc a cavall entre la reivindicació de la terra i la denúncia política. Una introducció instrumental, amb acordió i seguint la melodia popular, dona pas a una contundent versió de «La Clavellinera». O hauríem d'escriure *la Klavellinera?*

NOTES

1. Pujol-Amades, 1936.
2. R. VIOLANT I SIMORRA. *Etnografia de Reus i la seva comarca*, Volum IV. Reus, 1956.
3. J. AMADES. *Costumari Català*. Volum II. Ed. Salvat - Edicions 62. Barcelona, 1982.
4. J. AMADES. *ob. cit.*
5. Cantada per Pràxedes Llorens i la seva filla.
6. La coreografia actual va ser documentada el 1989, dins el projecte d'Arxiu de Danses CPCPTC de la Generalitat de Catalunya, per un equip en el que hi participavem els autors.
7. AFJB. La Clavellinera d'Ulldemolins.
8. *La festa de les màscares*. Reus, 1985. Dossier fotocopiats, el contingut del qual va ser publicat després a M. ANGLÈS, M. FONTS I S. PALOMAR. *Carnaval a l'escola...*
9. Editat en una primera versió fotocopiada el 1987 i posteriorment amb el títol de *Recull de folklore Montsant-Serra de Prades*, per Edicions El Mèdol, Taragona, 1990.
10. Ed. Alta Fulla

BIBLIOGRAFIA

- AMADES, J.; PUJOL, F. *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*. Volum I. Barcelona, 1936.
- AMADES, J. *Costumari català. El curs de l'any*. Barcelona: Ed. Salvat, 1983 (5 volums).
- FERRÉ, G.; REBÉS, S.; RUIZ, I. (ed.). *Cançoners tradicionals del Baix Camp i el Montsant*. Barcelona: Alta Fulla, 1988.
- ANGLÈS, M.; FONTS, M.; PALOMAR, S. *Carnaval a l'escola, experiències i propostes*. Reus: Carrutxa, 1989.
- BARGALLÓ I BADIA, J. *Balls i danses de les comarques de Tarragona*. [Volum 1: El Priorat (1991). Volum 2: Ribera d'Ebre i Terra Alta (1992)] Tarragona: Diputació de Tarragona.
- MATEU, M.; MOLINÉ, M.; VAZ, M. «El ball de la Clavellinera», a *Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta*, núm. 29, 1999. 10è aniversari de l'associació de joves amics de la cultura de la Fatarella. La Fatarella: 1989

DISCOGRAFIA

- XAVIER MACAYA. *Tracmanaltruments* (casset) 1993. Saga -sec 561
- TRES QUARTANS DE REUS. títol (casset) 1993. Sonostudi.
- TRES QUARTANS DE REUS. *La Clavellinera*, 1994.
- Lo Priorat la balla (1). Cançons i danses del Priorat. La Clavellinera*. Centre d'Informació i documentació del Priorat, Carrutxa (1994).
- TRAÛT DE TARÍ. *Folk Jove'94* (1995).
- LLUNÀTICS. *Qui la ballarà!* (1999).